

Отримано: 01 вересня 2024 р.

Прорецензовано: 19 вересня 2024 р.

Прийнято до друку: 22 вересня 2024 р.

e-mail: 2040bsa@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0009-0000-5277-3441>

DOI: 10.25264/2311-5149-2024-34(62)-26-32

Біланчук І. М. Оцінка інформаційно-аналітичного забезпечення системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, вересень 2024. № 34(62). С. 26–32.

УДК: 338.24

JEL-класифікація: H56, L21

Біланчук Ілона Миколаївна,

аспірант кафедри економіки та маркетингу

Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

ОЦІНКА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНИ

У статті здійснено оцінку інформаційно-аналітичного забезпечення системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання України. Відзначено, що забезпечення фінансово-економічної безпеки (ФЕБ) суб'єктів господарювання є багатограним і комплексним процесом, який охоплює ефективне використання ресурсів, захист від внутрішніх і зовнішніх загроз і стабільність фінансових показників. Проведено групування факторів, які мають вплив на забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. Розглянуто зовнішні фактори, які мають прямий вплив на забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. Зроблено висновки, що оцінка інформаційно-аналітичного забезпечення системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання України дозволяє визначити ключові проблеми СГ, на встановлення та вирішення яких впливає значна кількість внутрішніх та зовнішніх факторів, а також загальна макроекономічна ситуація в країні.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, оцінка, система, інформаційно-аналітичне забезпечення, суб'єкти господарювання.

Ilona Bilanchuk,

postgraduate student at the Department of Economics and Marketing,

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ASSESSMENT OF INFORMATION-ANALYTICAL SUPPORT FOR THE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF ECONOMIC ENTITIES IN UKRAINE

The article assesses the information and analytical support of the financial and economic security (FES) system for business entities in Ukraine. Ensuring FES is presented as a multifaceted, comprehensive process involving resource optimization, protection against internal and external threats, and the stability of financial indicators. A key aspect of this process is evaluating the information and analytical support system based on an analysis of factors influencing FES, which helps to identify critical elements and risks potentially threatening the stability of business entities (BE).

The article establishes that the FES of business entities depends on a range of factors, classified into major categories to enable timely identification and mitigation of both internal and external threats and risks, ensuring reliability and protection. Internal factors depend on the economic entities' activities, including managerial, financial, and operational aspects. External factors, independent of any single business entity's activities, encompass global economic trends, political events, changes in the regulatory environment, and other influences beyond the direct control of individual businesses. The study categorizes these factors and discusses the external factors with a direct impact on FES for business entities, especially highlighting the negative consequences of the ongoing war.

The conclusion emphasizes that evaluating the information and analytical support system for the FES of business entities in Ukraine is crucial for identifying key challenges that BEs face. Addressing these challenges is influenced by numerous internal and external factors, along with the broader macroeconomic environment in the country.

Keywords: financial and economic security, assessment, system, information and analytical support, economic entities.

Постановка проблеми. Забезпечення фінансово-економічної безпеки (ФЕБ) суб'єктів господарювання є багатограним і комплексним процесом, який охоплює ефективне використання ресурсів, захист від внутрішніх і зовнішніх загроз і стабільність фінансових показників. Важливим аспектом цього процесу є оцінка інформаційно-аналітичного забезпечення системи ФЕБ суб'єктів господарювання на основі дослідження факторів, які впливають на фінансово-економічну безпеку, оскільки вони допомагають виявити критичні елементи і ризики, що можуть загрожувати стабільній діяльності суб'єктів господарювання (СГ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем фінансово-економічної безпеки на рівні суб'єктів господарювання розглядалися у наукових працях багатьох науковців. Серед них М. Єрмошенко [1], Н. Кондратенко [2], І. Нартова [3], Л. Некрасенко [4], Г. Портнова [5] та ін.

Однак, незважаючи на вагомий внесок вказаних авторів, деякі питання щодо оцінки інформаційно-аналітичного забезпечення системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання України залишаються не вирішеними та потребують ретельного дослідження.

Мета дослідження: оцінити інформаційно-аналітичне забезпечення системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція правових, організаційно-економічних, фінансових і технічних заходів, а також аналіз впливу цих факторів забезпечують довготривале функціонування і розвиток суб'єктів господарювання. Гнучкість у реагуванні на нові виклики та постійне вдосконалення є ключовими для підтримання стійкості, тоді як моніторинг фінансових показників, таких як платоспроможність і конкурентоспроможність, служить критичними індикаторами успішності фінансово-економічної безпеки. Таким чином, управління факторами, що впливають на фінансово-економічну безпеку, не лише зменшує ризики, але й сприяє сталому розвитку суб'єктів господарювання в умовах змінюваного економічного середовища.

Фінансово-економічна безпека суб'єктів господарювання залежить від ряду факторів, які можна класифікувати за основними категоріями, що дозволить своєчасно виявляти і запобігати як зовнішнім, так і внутрішнім загрозам і ризикам, забезпечуючи їх надійність і захищеність (рис. 1).

Отже, фінансово-економічна безпека суб'єктів господарювання визначається взаємодією цих факторів і їх здатністю забезпечити стабільність і стійкість в умовах змінного середовища. Також фактори можна розділити за сферою впливу на зовнішні та внутрішні.

Внутрішні фактори, у свою чергу, залежать від діяльності самих суб'єктів господарювання і охоплюють управлінські, фінансові та операційні аспекти їх діяльності. Сюди належать ефективність фінансового управління, якість внутрішнього контролю, стан кадрового забезпечення, рівень технологічного розвитку та інші аспекти, які безпосередньо впливають на стабільність і ефективність діяльності суб'єктів господарювання та їх безпеку.

Зовнішні фактори не залежать від діяльності конкретного суб'єкта господарювання і охоплюють глобальні економічні тенденції, політичні події, зміни в правовому середовищі та інші фактори, що виходять за межі прямого контролю СГ. Це можуть бути міжнародні економічні кризи, зміни в міжнародних торгових угодах, коливання валютних курсів та інші глобальні впливи.

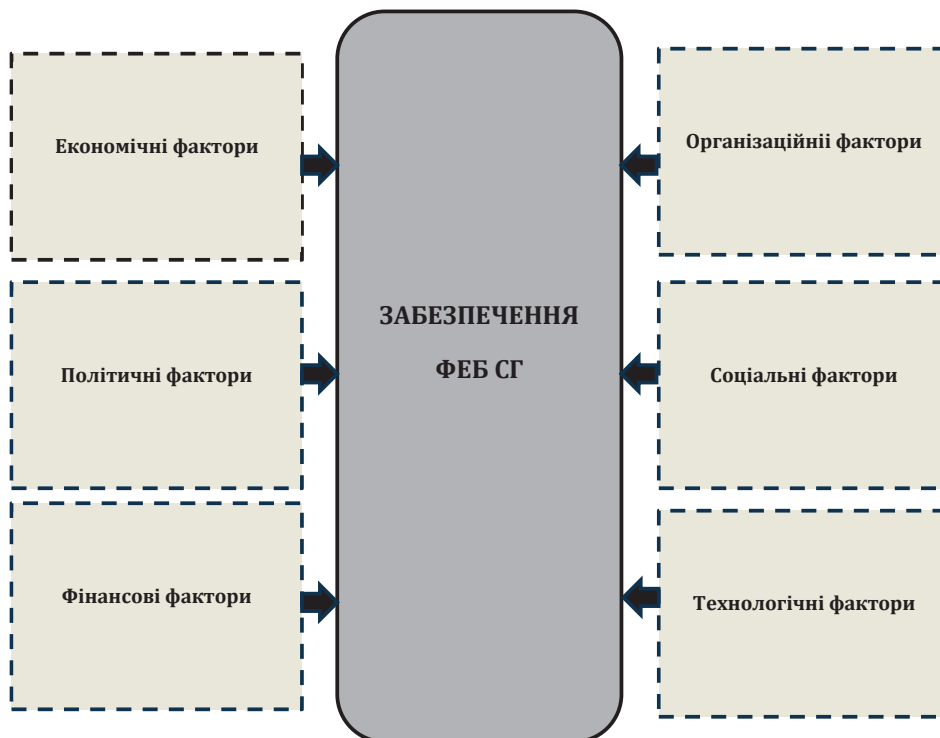

Рис. 1. Групування факторів, які мають вплив на забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання

Джерело: сформовано автором.

Розглянемо більш детально деякі зовнішні фактори, які мають прямий вплив на забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання, однак, не є контрольованими для їх керівництва. На рис. 2 наведено аналіз зміни індексу споживчих цін за 2017–2023 рр. Так, зміни в загальному рівні цін можуть впливати на витрати і доходи СГ, знижуючи купівельну спроможність та збільшуючи витрати на виробництво і обслуговування.

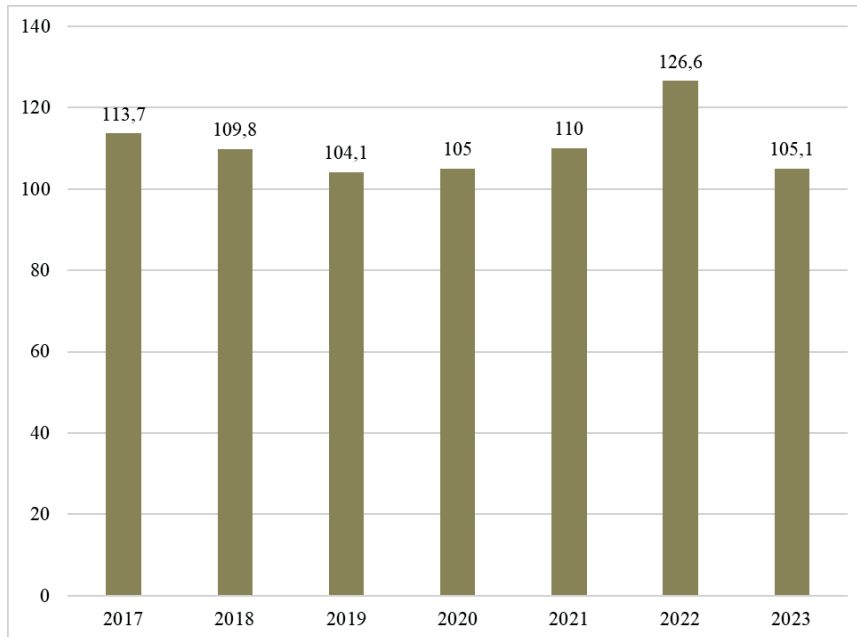

Рис. 2. Індексів споживчих цін, %

Джерело: сформовано автором на основі [6].

Показники інфляції вище 100 % свідчать про те, що загальний рівень цін зріс. Високий індекс вказує на збільшення витрат для суб'єктів господарювання, зокрема, на сировину, матеріали і робочу силу, що може призводити до підвищення цін на продукцію або послуги, що також впливає на конкурентоспроможність СГ. Високі темпи інфляції у 2022 р. (126,6 %) зменшують купівельну спроможність споживачів, що призводить до скорочення споживчого попиту. Також варто зазначити, що коливання індексу споживчих цін ускладнює довгострокове фінансове планування і бюджетування для СГ. Нестабільність інфляції може зменшити її інвестиційну привабливість як СГ, так і країни, оскільки інвестори можуть бути стурбовані ризиками непередбачуваних витрат і прибутків, що може зменшити притік інвестицій та негативно вплинути на розвиток бізнесу. Загалом, суб'єктам господарювання потрібно бути гнучкими та адаптивними до кризових ситуацій, активно управляти витратами та адаптувати свої стратегії до умов високої інфляції задля підтримки їх фінансово-економічної безпеки.

Індекс споживчих цін значно взаємопов'язаний з курсом валют, що є серйозним ризиком для забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання, оскільки нестабільний або ослаблений курс валют може збільшити витрати на імпортовану продукцію (сировину, матеріали та ін.), знизити конкурентоспроможність на міжнародних ринках і погіршити загальну економічну ситуацію в країні. На рис. 3 наведено графік зміни курсу валют за останні 10 років за даними Національного банку України [7].

Значно впливає на забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання й зовнішній борг України, оскільки обслуговування боргу вимагає великих витрат на відсотки та погашення основної суми, що обмежує ресурси для інвестицій і економічного розвитку. Валютний ризик через борги, номіновані в іноземних валютах, може погіршити фінансову ситуацію суб'єктів господарювання у разі ослаблення гривні. Високий рівень зовнішнього боргу також знижує довіру інвесторів, що може підвищити вартість запозичень і знизити інвестиційну привабливість країни, створюючи додаткові ризики для бізнесу. На рис. 4 наведена динаміка зміни зовнішнього боргу України.

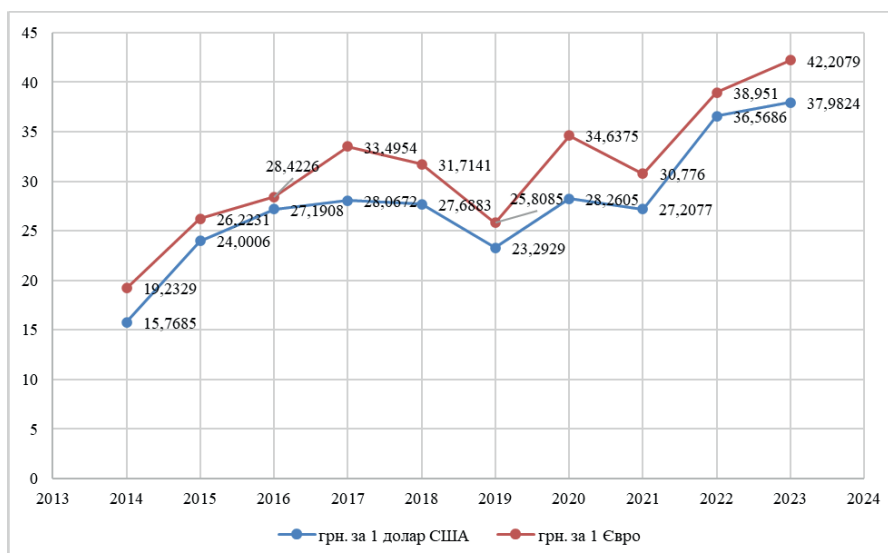

Рис. 3. Валютний курс на кінець дослідженого року (з 2014 по 2023 рр.), грн

Джерело: сформовано автором на основі [7].

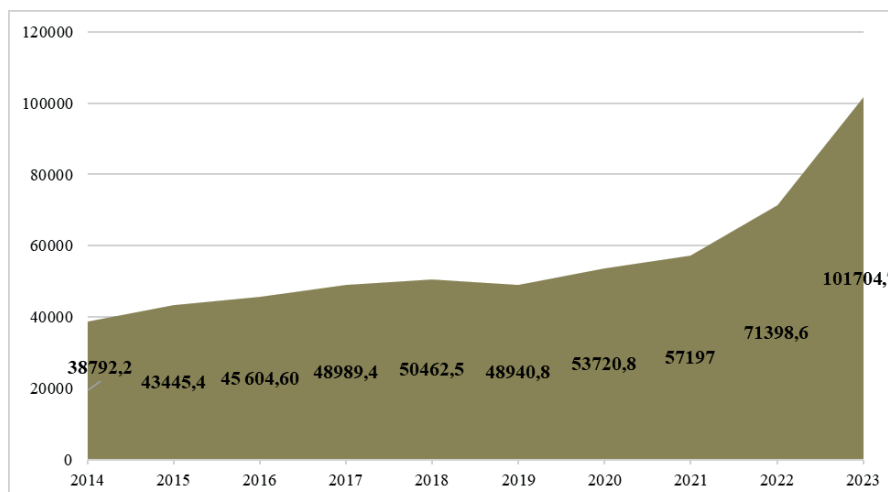

Рис. 4. Сукупний борг України за 2012–2023 рр. (державний та гарантований державою борг), млн дол. США

Джерело: сформовано автором на основі [6].

Ще один негативний вплив на забезпечення системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання завдає тіньова економіка і корупція. На рис. 5 наведено рівень тіньової економіки за офіційними даними Департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Мінекономіки України [8], а також Порталу даних видобувної галузі України [9]. Визначити динаміку зміни тіньової економіки можна за різними методами [10–11]. Загальноприйнятими методами визначення тіньової економіки в Україні є монетарний, електричний, збитковості підприємств та «Витрати населення – роздрібний товарообіг і послуги» [10]. Так, кожен метод оцінки рівня тіньової економіки фокусується на конкретній сфері національної економіки, що має різну пропорцію нелегальної діяльності. Для точного оцінювання рівня тіньової економіки необхідно використовувати всі методи, оскільки кожен з них надає унікальну перспективу і може виявити різні аспекти нелегальної економічної діяльності. Лише інтегральний показник рівня тіньової економіки забезпечує всебічну характеристику цього явища, оскільки є комплексним індикатором [11].

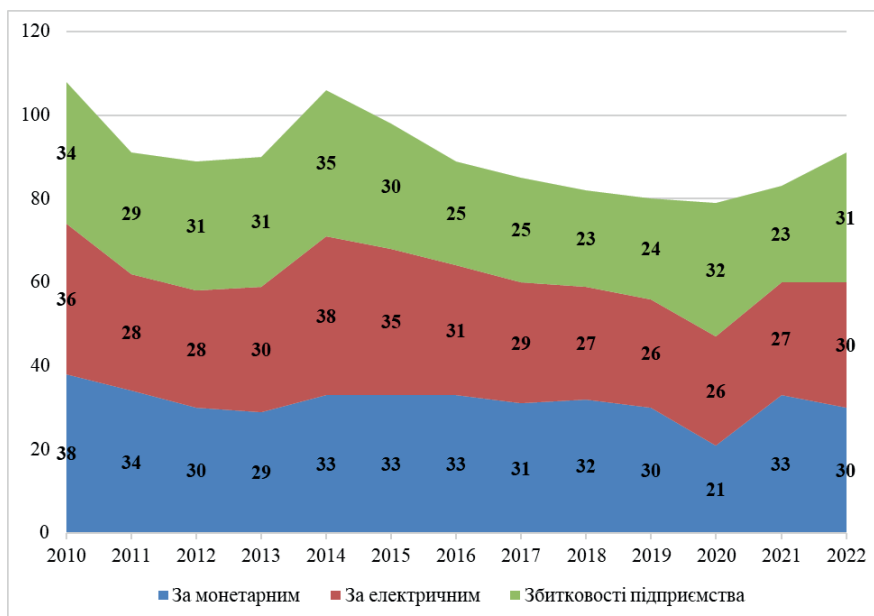

Рис. 5. Рівень тіньової економіки за різними методами (монетарним, електричним та збитковості підприємства) з 2010 р. по 2022 р., %

Джерело: сформовано автором на основі [8–9].

За даними Transparency International Ukraine Україна отримала 36 балів зі 100 в Індексі сприйняття корупції за 2023 р., що забезпечило їй 104 позицію серед 180 країн [12]. Це зростання на 3 бали є одним із найкращих результатів у світі за минулий рік. Протягом останніх 10 років Україна додала 11 балів – найбільший приріст серед країн, які наразі мають статус кандидаток на членство в ЄС. Для порівняння, минулого року Україна набрала 33 бали (+1 бал) і посіла 116 місце. Дослідження охоплює період з лютого 2021 р. по вересень 2023 р., і значний приріст показника був досягнуто саме під час великої війни (рис. 6).

Рис. 6. Індекс сприйняття корупції з 2010 р. по 2023 р.

Джерело: [12].

Також варто зазначити, що найбільший негативний вплив на систему фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання мають саме воєнні дії на території України, внаслідок вторгнення росії [13]. За даними у перший місяць війни український бізнес мав більші збитки, ніж за весь період двох років пандемії COVID-19. Оцінити точний обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки наразі складно, оскільки бойові дії в країні тривають й наразі. Від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, згідно з даними ЄДР та Опендатабот, близько 19 000 суб'єктів господарювання змінили своє місцезнаходження [14–15]. Найбільш популярним напрямком, який обрали 981 СГ, для бізнес-релокації став з Києва до Київського регіону [15]. Друге місце займає напрямок з Київського регіону до міста Київ – 780 підприємств. Третій найбільш популярний маршрут – переїзд з Києва до Дніпропетровського регіону, де перемістилися

779 підприємств. Із загальної кількості релокованого бізнесу 173 з них, які переїхали, згодом знову повернулися у свій регіон. Найчастіше підприємства поверталися до Києва, це зробили 59 підприємств. Однак, 626 підприємств неодноразово змінювали місце розташування, проте до рідного місця реєстрації так і не повернулися.

Лідерами серед підприємств, які здійснили релокацію станом на квітень 2024 р., є підприємства оптової торгівлі, зокрема 344 переїзди (29,3 %), а також транспортна галузь, що зафіксувала 92 переїзди (7,8 %), будівництво – 90 (7,7 %), сільське господарство та мисливство – 90 (7,7 %), нерухомість – 49 (4,2 %), діяльність громадських організацій – 46 (3,9 %), комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність – 25 (2,1 %), виробництво харчових продуктів – 25 (2,1 %), торгівля та ремонт авто – 24 (2,0 %) та інші – 391 (33,2 %) [15].

Загалом, війна спричинила ряд негативних наслідків, до яких можна віднести:

– зниження економічної активності суб'єктів господарювання: зупинка виробництв і зниження загальної підприємницької діяльності, що призвело до зменшення обсягів бізнесу і доходів СГ, особливо в постраждалих регіонах;

– руйнування виробничих потужностей: значні пошкодження або знищення виробничих потужностей, склади і транспортні мережі, що ускладнило постачання товарів та послуг, збільшило витрати на відновлення і модернізацію інфраструктури;

– релокація суб'єктів господарювання: значна кількість СГ були змушені перемістити свою діяльність до більш безпечних регіонів або за кордон, що призвело до додаткових витрат або втрати частини бізнесу;

– економічні санкції і торгові обмеження: міжнародні санкції і обмеження, накладені у відповідь на агресію, вплинули на зовнішньоекономічні зв'язки України, зменшивши можливості для експорту та імпорту, що також негативно відбилося на діяльності СГ.

– ризики безпеки та нестабільність: постійна загроза безпеці, руйнування цивільної інфраструктури та політична нестабільність створюють додаткові ризики для ведення бізнесу, знижують інвестиційну привабливість і ускладнюють довгострокове планування.

Сьогодні забезпечення фінансово-економічної безпеки є комплексним процесом, спрямованим на захист суб'єктів господарювання від фінансових та економічних ризиків, викликаних різними факторами, які можуть загрожувати їх стабільності та розвитку.

Висновки. У результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що оцінка інформаційно-аналітичного забезпечення системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання України дозволяє визначити ключові проблеми СГ, на встановлення та вирішення яких впливає значна кількість внутрішніх та зовнішніх факторів, а також загальна макроекономічна ситуація в країні. У таких умовах вкрай важливо проводити заходи щодо зменшення фактів економічної злочинності, вести боротьбу з тіньовою економікою та корупцією та покращувати механізми фінансового контролю в Україні.

Перспективою подальших досліджень має стати проведення аналізу закордонного досвіду забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Література:

1. Єрмошенко М. М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства: препринт наукової доповіді / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячова, А. М. Ашуєв; [за наук. ред. М. М. Єрмошенка]. – К. : Національна академія управління. 2005. – 78 с.

Yermoshenko M. M. Ekonomichni ta orhanizatsiyni zasady zabezpechennya finansovoyi bezpeky pidpryyemstva: preprint naukovoyi dopovidi [Economic and organizational principles of ensuring the financial security of the enterprise: preprint of the scientific report]. / M. M. Yermoshenko, K. S. Horyachova, A. M. Ashuyev; [za nauk. red. M. M. Yermoshenka]. – K. : Natsional'na akademiya upravlinnya. 2005. – 78 s. [in Ukrainian].

2. Kondratenko, N. O., Kovalenko, L. B., Novikov, D. A., & Gnatenko, M. K. (2019). Методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки будівельного підприємства. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(29), 287–295. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000476605900031> (дата звернення 13.08.2024)

Kondratenko, N. O., Kovalenko, L. B., Novikov, D. A., & Gnatenko, M. K. (2019). *Metodychnyy pidkhhid do otsinky rivnya finansovoyi bezpeky budivel'noho pidpryyemstva* [A methodical approach to assessing the level of financial security of a construction enterprise]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(29), 287–295. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000476605900031> [in Ukrainian].

3. Biliak, Y. (2020). Components, tasks and principles of financial security of business entities. *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*. DOI: 69. 10.32702/2306-6814.2020.15-16.69.

4. Некрасенко Л.А. Складові управління фінансовою безпекою підприємств. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/162.pdf> (дата звернення 13.08.2024)

Nekrasenko L.A. *Skladovi upravlinnya finansovoyu bezpekoyu pidpryyemstv* [Components of management of financial security of enterprises.]. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/162.pdf> [in Ukrainian].

5. Портнова Г.О. Фінансова безпека підприємств: сучасні погляди щодо сутності та оцінки / Г.О. Портнова, В.М. Антоненко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2012. № 1. С. 345–355. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2012. (дата звернення 18.08.2024)
Portnova H.O. Finansova bezpeka pidpryyemstv: suchasni pohlyady shchodo sutnosti ta otsinky [Financial security of enterprises: modern views on the essence and assessment]/ H.O. Portnova, V.M. Antonenko // Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho universytetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrainy. – 2012. – № 1. – S. 345–355. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2012 [in Ukrainian].
6. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua> (дата звернення 19.08.2024) / Minfin [Ministry of Finance of Ukraine]. URL: <https://index.minfin.com.ua> [in Ukrainian].
7. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 13.08.2024) / Natsional'nyy bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. URL: <https://bank.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Мінекономіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?title=DepartamentStrategichnogoPlanuvannia> (дата звернення 13.08.2024)
Departament stratehichnoho planuvannya ta makroekonomichnoho prohnozuvannya Minekonomiky Ukrainy [Department of Strategic Planning and Macroeconomic Forecasting of the Ministry of Economy of Ukraine]. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?title=DepartamentStrategichnogoPlanuvannia> [in Ukrainian].
9. Портал даних видобувної галузі України. URL: https://eiti.gov.ua/ekonomichni-ta-socialni-efekti/vnesok-v-ekonomiku-ukrayini/vnesok_u_neformalnij_ektor_ekonomiki/ (дата звернення 13.08.2024)
Portal danykh vydobuvnoyi haluzi Ukrainy [Data portal of the mining industry of Ukraine]. URL: https://eiti.gov.ua/ekonomichni-ta-socialni-efekti/vnesok-v-ekonomiku-ukrayini/vnesok_u_neformalnij_ektor_ekonomiki/ [in Ukrainian].
10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня тіньової економіки: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 07.12.2020 р. № 2552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення 13.08.2024)
Pro zatverdzhennya Metodychnykh rekomendatsiy shchodo rozrakhunku rivnya tin'ovoyi ekonomiky [On the approval of Methodological recommendations for calculating the level of the shadow economy]: nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta sil's'koho hospodarstva Ukrainy vid 07.12.2020 r. № 2552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> [in Ukrainian].
11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення 20.08.2024)
Pro zatverdzhennya Metodychnykh rekomendatsiy shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy [On the approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine]: Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli vid 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> [in Ukrainian].
12. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjniattya-koruptsiyi-2021/> (дата звернення 21.08.2024) [in Ukrainian].
13. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/> (дата звернення 13.08.2024)
Biznes v umovakh viyny: khto zaznav naybil'shykh vtrat ta yak vidnovlyuyut'sya pidpryyemstva. [Business in the conditions of war: who suffered the greatest losses and how businesses recover.]. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/> [in Ukrainian].
14. ЄДР. URL: <https://usrreg.minjust.gov.ua/login> (дата звернення 23.08.2024) / YEDR. [Unified state register]. URL: <https://usrreg.minjust.gov.ua/login> [in Ukrainian].
15. Український бізнес переїжджає з міст до областей. URL: <https://opendatobot.ua/analytics/business-relocation-2023-2> (дата звернення 13.08.2024)
Ukrayins'kyu biznes pereyizhdzhaye z mist do oblastey. [Ukrainian business is moving from cities to regions] URL: <https://opendatobot.ua/analytics/business-relocation-2023-2> [in Ukrainian].